

Děkuji Vám za stažení promo materiálu. Doufám, že Vám materiál usnadní přípravu a pro Vaše žáky bude atraktivní a přínosný. V případě dotazů či připomínek mě, prosím, neváhejte kontaktovat na níže uvedeném e-mailu; stejně tak ráda uvítám jakoukoli zpětnou vazbu – jak k mým stávajícím materiálům, tak na úrovni námětů pro další tvorbu.

Další materiály do výuky českého jazyka a literatury najdete k prodeji na mém e-shopu: <https://uciteleucitelum.cz/materialy-autor/1180>

Materiály přímo ke stažení zdarma najdete v mých skupinách:

[Přípravy do LITERATURY pro ZŠ](#)

[Přípravy do GRAMATIKY pro ZŠ](#)

Mgr. Monika Chmelařová

chmelarova.monika@centrum.cz

[Monika Chmelařová](#) (✉)

K. J. ERBEN: ŠTĚDRÝ DEN

- **pracovní listy s řešením** k rozboru balady *Štědrý den* ze sbírky Kytice K. J. Erbena
- ve výuce lze spojit s ústní lidovou slovesností – pověry, tradice a zvyky na venkově (jak se žilo na venkově během zimy: draní peří, zpěv lidových písní, povídání příběhů atd.) – archaismy a dialektismy (*štědrovka* aj.)
- na četbu můžete navázat filmovou ukázkou z Kytice:

https://youtu.be/I9OdpqIW2Y?si=hH_OjWKnnSm-M3N_&t=4203

i úvahou o tom, jestli bychom měli chtít vědět, co nás potká, případně povídání o fatalismu (víra v osudovost, předurčenost) atd. Ke kterému názoru se přiklání mluvčí v básni (resp. v závěru básně)?

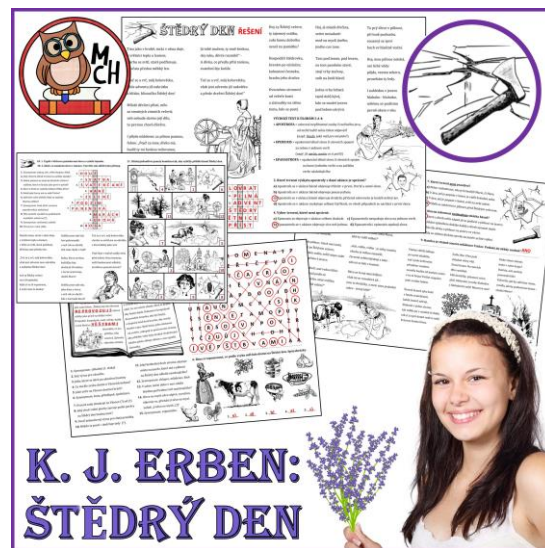
Metody práce:

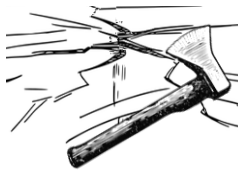
- četba a interpretace básně
- vyhledávání lexika v kontextu básně (synonyma, slovo s významem atd.)
- formální rozbor básně (aplikace definic – odborného textu – na text umělecký)
- text vypráví příběh postupně: žáci mohou odhadovat děj (metoda anticipace)
- posuzování pravdivosti výroků o textu
- posuzování přítomnosti určité informace v textu

→ JEDNÁ SE O UKÁZKU MATERIÁLU **BALADY: Erbenova Kytice**

(**pracovní listy s řešením**):

<https://uciteleucitelum.cz/material/cesky-jazyk/balady-erbenova-kytice-pracovni-listy-s-resenim>

ŠTĚDRÝ DEN

Tma jako v hrobě, mráz v okna duje,
v světlici teplo u kamen;
v krbu se svítí, stará podřimuje,
děvčata předou měkký len.

„Toč se a vrč, můj kolovrátku,
ejhle adventu již nakrátku
a blízko, blizoučko Štědrý den!

Mílotě děvčeti přísti, mílo
za smutných zimních večerů;
neb nebude darmo její dílo,
tu pevnou chová důvěru.

I přijde mládenec za pilnou pannou,
řekne: „Pojď za mne, dívko má,
budiž ty mi ženkou milovanou,
věrným ti mužem budu já.

Já tobě mužem, ty mně ženkou,
dej ruku, děvče rozmilé!“ -
A dívka, co předla přízi tenkou,
svatební šije košile.

Toč se a vrč, můj kolovrátku,
však jest adventu již nakrátku
a přede dveřmi Štědrý den!“

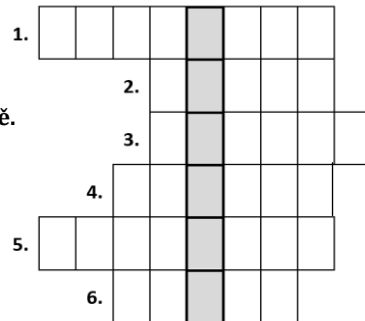

1. Které z tvrzení o ukázce básně **není** pravdivé?

- a) V básni vystupují alespoň tři ženské postavy.
- b) Alespoň dvě z postav v básni se věnují stejné činnosti.
- c) Příběh básně se odehrává v prosinci.
- d) Alespoň jedna z postav vyslovuje určité obavy.

2. Vylušti křížovku a v tajence odhal klíčový motiv básně.

- 1. Nástroj k předení (viz obrázek).
- 2. Pracovitá, snaživá (4. sloka).
- 3. Období před Vánocemi.
- 4. Den Vánoc = (?) den.
- 5. Pokoj (1. sloka)
- 6. Neurčitý tvar (= infinitiv) slova přede, předou

Hoj, ty Štědrý večere,
ty tajemný svátku,
cože komu dobrého
neseš na památku?

Hospodáři štědrovku,
kravám po výslužce;
kohoutovi česneku,
hrachu jeho družce.

Ovocnému stromoví
od večere kosti
a zlatoušky na stěnu
tomu, kdo se postí.

Hoj, já mladá dívčina,
srdce nezadané:
mně na mysli jiného,
jiného cos tane.

Tam pod lesem, pod lesem,
na tom panském stavě,
stojí vrby stařeny,
sníh na šedé hlavě.

Jedna vrba hrbatá
tajně dolů kývá,
kde se modré jezero
pod ledem ukrývá.

Tu prý dívce v půlnoci,
při luně pochodni,
souzený se zjeví
hoch ve hladině vodní.

Hoj, mne půlnoc neleká,
ani liché vědy:
půjdu, vezmu sekeru,
prosekám ty ledy.

I nahlédnu v jezero
hluboko - hluboko,
milému se podívám
pevně okem v oko.

VÝCHOZÍ TEXT K ÚLOHÁM 3 A 4:

- **APOSTROFA** = oslovení nepřítomné osoby či neživého jevu, od nichž tudíž nelze čekat odpověď (např. *Osude, jaký máš pro mě plán?*)
- **EPIZEUXIS** = opakování téhož slova či slovních spojení za sebou v jednom verši (např. *Já nevím, nevím co si počít!*)
- **EPANASTROFA** = opakování téhož slova či slovních spojení na konci jednoho verše a na začátku verše následujícího

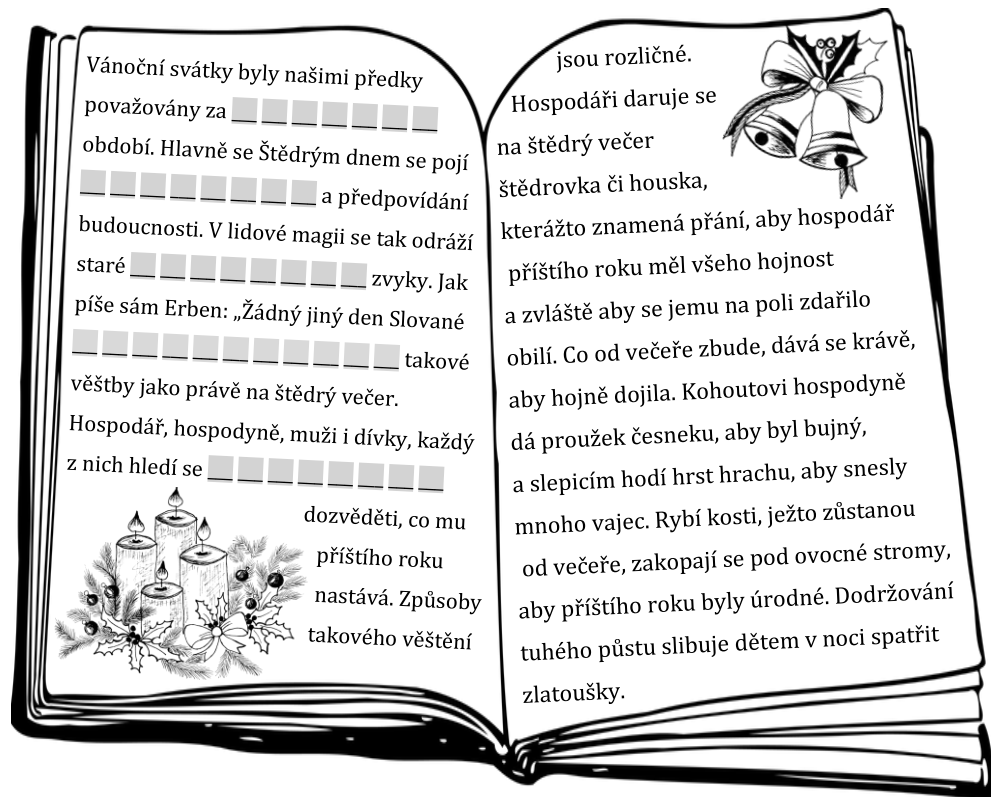
3. Které tvrzení výskytu apostrofy v dané ukázce je správné?

- a) Apostrofa se v ukázce básně objevuje třikrát: v první, čtvrté a osmé sloce.
- b) Apostrofa se v ukázce básně objevuje pouze jednou.
- c) Apostrofa se v ukázce básně objevuje dvakrát, přičemž oslovován je tentýž neživý jev.
- d) Apostrofa se v ukázce vyskytuje celkem čtyřikrát, ve všech případech se nachází v první sloce.

4. Vyber tvrzení, které není správné.

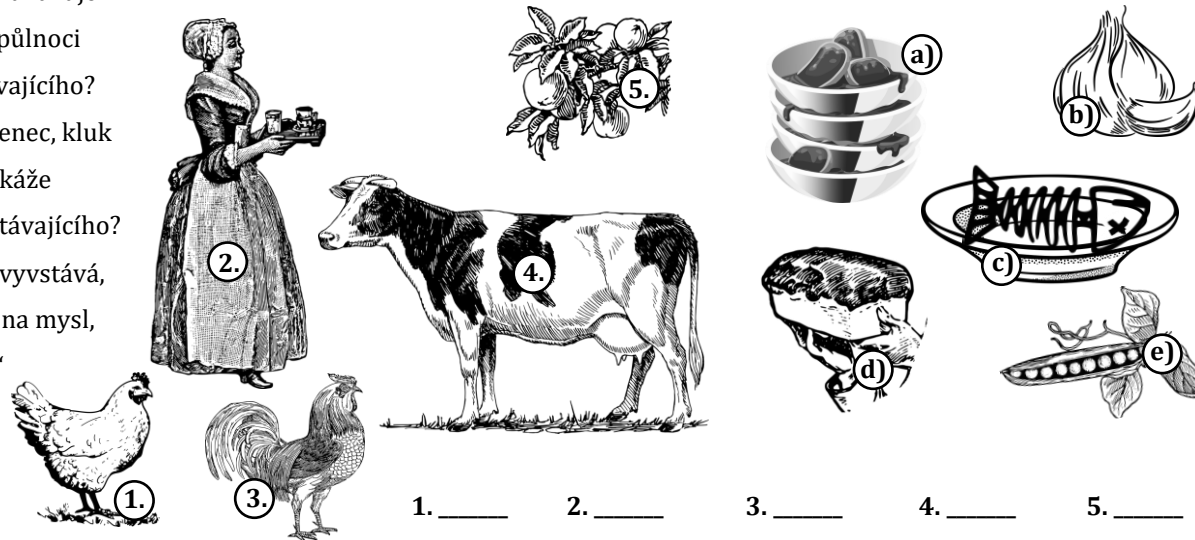
- a) Epizeuxis se objevuje v ukázce celkem dvakrát.
- b) Epanastrofa se v ukázce objevuje více než jednou.
- c) Epanastrofa neopakuje slova na jednom verši.
- d) Epanastrofa i epizeuxis opakují slova.

5. Vyhledej v osmisměrce požadované výrazy a ze zbylých písmen sestav tajenku.

1. Synonymum: záhadný (1. sloka)
2. Jiný výraz pro vánočku.
3. Jídlo, které se dává po ukončení hostiny
4. Co má dle zvyku dostat o Vánocích kohout?
5. Jaké zvíře na Vánoce dostává hrách?
6. Synonymum: žena, přítelkyně, společnice.
7. Ovocné sady dostávají na Vánoce (?) od (?).
8. Jaký druh vodní plochy zjevuje podle pověry na Štědrý den budoucnost?
9. Uveď jednoslovný výraz pro zlatá prasátka.
10. Někdo se postí = dodržuje tedy (?).

11. Jaký konkrétní druh stromu ukazuje místo na jezeře, které má o půlnoci na Štědrý den odhalit nastávajícího?
12. Synonymum: chlapec, mládenec, kluk
13. V jakou noční dobu v noci ukáže hladina pod ledem tvář nastávajícího?
14. Dívce na mysli něco ulpívá, vyvstává, objevuje se, přichází jí něco na mysl, neboli „ji něco na mysli „(?)“
15. Synonymum: vzpomínku.

1. _____ 2. _____ 3. _____ 4. _____ 5. _____

Z J E Z E R O M E N A T P
 L A U G Š E Ř E Č E V Ů I
 A C K K É T Č A C R L O T
 T K O S T I Ě I V N Á A N
 O E Ž Í P Á P D O O J D H
 U N A U N E M C R E S R K
 Š S É N L E T A M O P U V
 K E R S O S V N P O V Ž R
 Y Č Z U Ů J Ý H C O H K B
 Í V Ě P Š T B V A M I A A

6. Zkus si vzpomenout, co podle zvyku měl kdo dostat na Štědrý den. Spoj obrázky.

Marie, Hana, dvě jména milá,
panny jak jarní růže květ:
která by z obou milejší byla,
nikdo nemůže rozumět.

Jestliže jedna promluví k hochu,
do ohně by jí k vůli šel;
pakli se druhá usměje trochu -
na první zas by zapomněl! -

Nastala půlnoc. Po nebi šíře
sbor vysypal se hvězdiček
jako ovečky okolo pastýře,
a pastýř jasný měsíček.

Nastala půlnoc, všech nocí máti,
půlnoc po Štědrém večeru;
na mladém sněhu svěží stopu znáti
ode vsi přímo k jezeru.

Ta jedna klečí, nad vodou líčko;
ta druhá stojí podle ní:
„Hano, Haničko, zlaté srdíčko,
jaké tam vidíš vidění?“

„Ach, vidím domek - ale jen v šere -
jako co Václav ostává -
však již se jasní - ach, vidím dvěře,
ve dveřích mužská postava!

Na těle kabát zelení temné,
klobouk na stranu - znám jej, znám!
Na něm ta kytkka, co dostal ode mne -
můj milý bože! Václav sám!!“

Na nohy skočí, srdce jí bije,
druhá přikleká vedle ní:
„Zdař bůh, má milá, zlatá Marie,
jaké ty vidíš vidění?“

„Ach, vidím, vidím - je mlhy mnoho,
všecko je mlhou zatmělé;
červená světla blýskají z toho -
zdá mi se býti v kostele.

Něco se černá mezi bílými -
však mi se rozednívá již: -
jsou to družičky, a mezi nimi proboha!
rakev - černý kříž!“

7. Které tvrzení není pravdivé?

- a) Nelze rozhodnout, zda je krásnější Marie, či Hana.
- b) V den, jež je popsán v básni, je vidět hvězdné nebe.
- c) V den, jež je popsán v básni, svítí na nebi měsíc.
- d) Příběh se odehrává o půlnoci před Štědrým večerem.

8. Kterou informaci neobsahuje ukázka básně?

- a) Která z dívek měla nápad jít se podívat o půlnoci na jezero.
- b) Jakým způsobem dokáže každá z dívek upoutat muže.
- c) Zda šly dívky o půlnoci na jezero ve vánici.
- d) Zda se oběma dívkám zjevilo na jezeře určité vidění.

9. Hanička je zřejmě souzen mládenec Václav. Potkala jej někdy osobně? _____

Vlažný větřík laškuje
po osení mladém;

sad i pole květovým
přioděny v nadem;

zazněla hudba od kostela zrána
a za ní hejsa! kvítím osypána
jede svatba řadem.

Švarný ženich jako květ

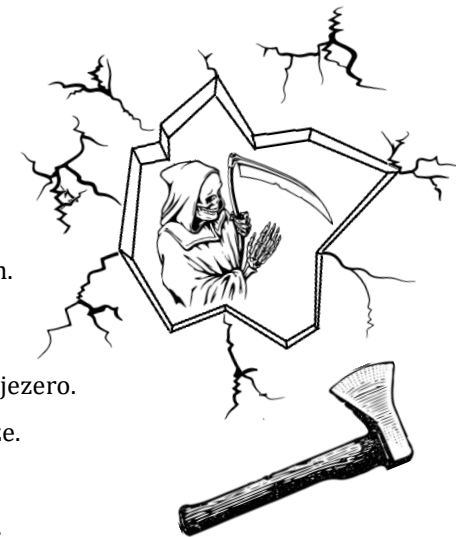
v houfu svatebčanů,
kabát tmavě zelený,
klobouk v jednu stranu:

tak viděla jej v osudné té době,
tak si ji nyní domů vede k sobě,
švarnou ženku Hanu.

Zašlo léto. Přes pole
chladné větry vějí.

Zvoní hrana. Na marách
tělo vynášejí:

bílé družičky, planoucí svíce;
pláč, bědování, trouby hlaholíce
z hlubokosti znějí: Miserere mei!

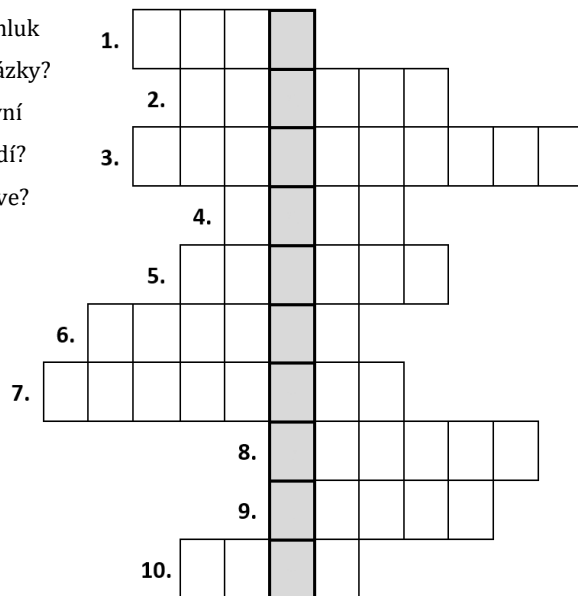

10. 1. Vyplň v křížovce požadovaná slova a vylušti tajenku.

10. 2. Zjisti, co znamená slovo v tajence. Vysvětli, zda sdílíš tento přístup.

1. Synonymum: zástup, dav, velká skupina, shluk
2. Jaký církevní obřad se koná na začátku ukázky?
3. Jakým pojmem se nazývají účastníci církevní události, která se konala jako první v pořadí?
4. Které z dívek se vyplnila loňská věštba dříve?
5. Kabát jaké barvy má na sobě Václav?
6. Jaké bylo roční období, když se naplnila Mariina věštba?
7. Synonymum: čistá, dívčí, nevinná, neposkvrněná, nedotčená
8. Tělo zemřelé vynášeli na pohřebních nosítkách, neboli na (?).
9. Synonymum: nešťastná, nebohá
10. Výraz pro: ranní vláha

Nastala zima, mráz v okna duje,
v světnici teplo u kamen;
v krbu se svítí, stará polehuje,
děvčata zase předou len.

„Toč se a vrč, můj kolovrátku,
však jest adventu zase nakrátku
a nedaleko Štědrý den!“

Ach ty Štědrý večere
noci divoplodné,
když si na tě vzpomenu,
k srdci mne to bodne!

Seděly jsme také tak
loni pohromadě:
a než rok se obrátil,
dvě nám chybí v řadě!

Jedna, hlavu zavitou,
košilíčky šije;
druhá již tři měsíce
v černé zemi hnije,
ubohá Marie!

Seděly jsme také tak,
jako dnes a včera:
a než rok se obrátí -
kde z nás bude která?

Toč se a vrč, můj kolovrátku,
všecko ve světě jen na obrátku
a život lidský jako sen!

Však lépe v mylné naději snít,
před sebou čirou temnotu,
nežli budoucnost odhaliti,
strašlivou poznati jistotu!“

11. Očísluj jednotlivé panely komiksu tak, aby vylíčili příběh básně Štědrý den.

ŠTĚDRÝ DEN ŘEŠENÍ

Tma jako v hrobě, mráz v okna duje,
v světlici teplo u kamen;
v krbu se svítí, stará podřimuje,
děvčata předou měkký len.

„Toč se a vrč, můj kolovrátku,
ejhle adventu již nakrátku
a blízko, blizoučko Štědrý den!

Mílotě děvčeti přísti, mílo
za smutných zimních večerů;
neb nebude darmo její dílo,
tu pevnou chová důvěru.

I přijde mládenec za pilnou pannou,
řekne: „Pojď za mne, dívko má,
budiž ty mi ženkou milovanou,
věrným ti mužem budu já.

Já tobě mužem, ty mně ženkou,
dej ruku, děvče rozmilé!“ -
A dívka, co předla přízi tenkou,
svatební šije košile.

Toč se a vrč, můj kolovrátku,
však jest adventu již nakrátku
a přede dveřmi Štědrý den!“

1. Které z tvrzení o ukázce básně **není** pravdivé?

- a) V básni vystupují alespoň tři ženské postavy.
- b) Alespoň dvě z postav v básni se věnují stejné činnosti.
- c) Příběh básně se odehrává v prosinci.
- d) Alespoň jedna z postav vyslovuje určité obavy.**

2. Vylušti křížovku a v tajence odhal klíčový motiv básně.

- 1. Nástroj k předení (viz obrázek).
- 2. Pracovitá, snaživá (4. sloka).
- 3. Období před Vánocemi.
- 4. Den Vánoc = (?) den.
- 5. Pokoj (1. sloka)
- 6. Neurčitý tvar (= infinitiv) slova přede, předou

Hoj, ty Štědrý večere,
ty tajemný svátku,
cože komu dobrého
neseš na památku?

Hospodáři štědrovku,
kravám po výslužce;
kohoutovi česneku,
hrachu jeho družce.

Ovocnému stromoví
od večere kosti
a zlatoušky na stěnu
tomu, kdo se postí.

Hoj, já mladá dívčina,
srdce nezadané:
mně na mysli jiného,
jiného cos tane.

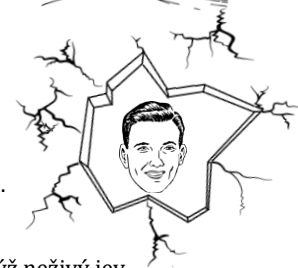
Tam pod lesem, pod lesem,
na tom panském stavě,
stojí vrby stařeny,
sníh na šedé hlavě.

Jedna vrba hrbatá
tajně dolů kývá,
kde se modré jezero
pod ledem ukrývá.

Tu prý dívce v půlnoci,
při luně pochodni,
souzený se zjeví
hoch ve hladině vodní.

Hoj, mne půlnoc neleká,
ani liché vědy:
půjdu, vezmu sekeru,
prosekám ty ledy.

I nahlédnu v jezero
hluboko - hluboko,
milému se podívám
pevně okem v oko.

VÝCHOZÍ TEXT K ÚLOHÁM 3 A 4:

- **APOSTROFA** = oslovení nepřítomné osoby či neživého jevu, od nichž tudíž nelze čekat odpověď (např. *Osude, jaký máš pro mě plán?*)
- **EPIZEUXIS** = opakování téhož slova či slovních spojení za sebou v jednom verši (např. *Já nevím, nevím co si počít!*)
- **EPANASTROFA** = opakování téhož slova či slovních spojení na konci jednoho verše a na začátku verše následujícího

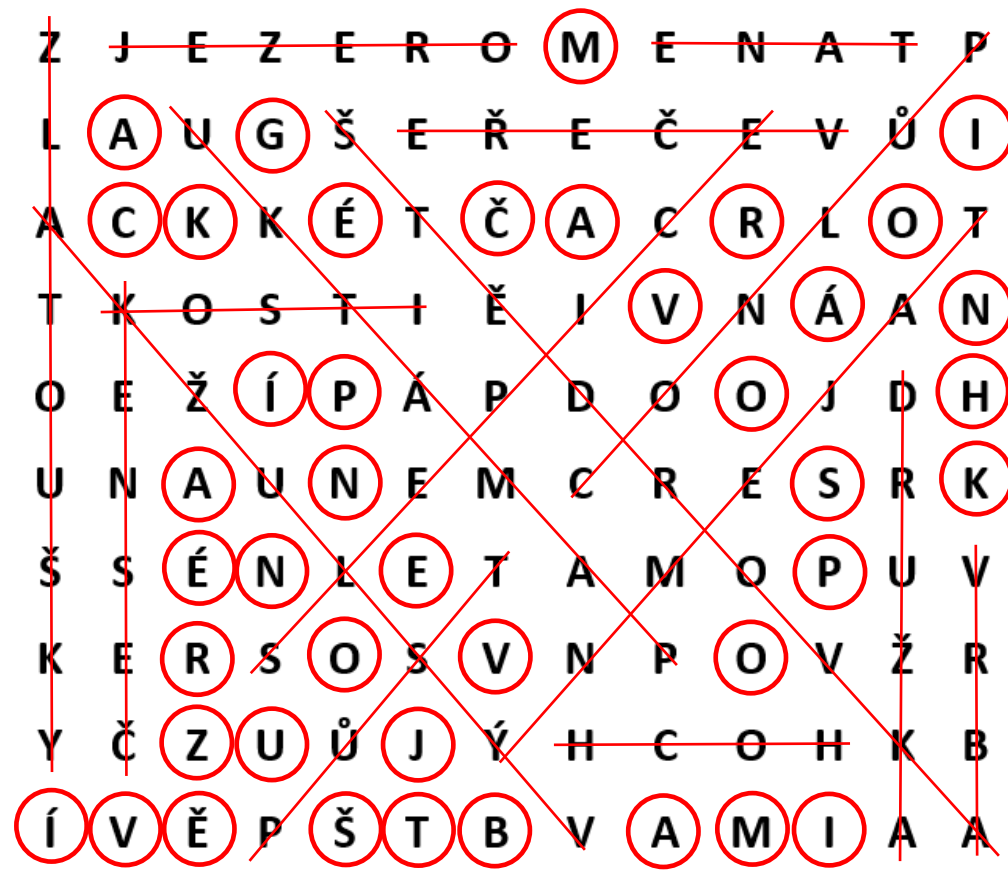
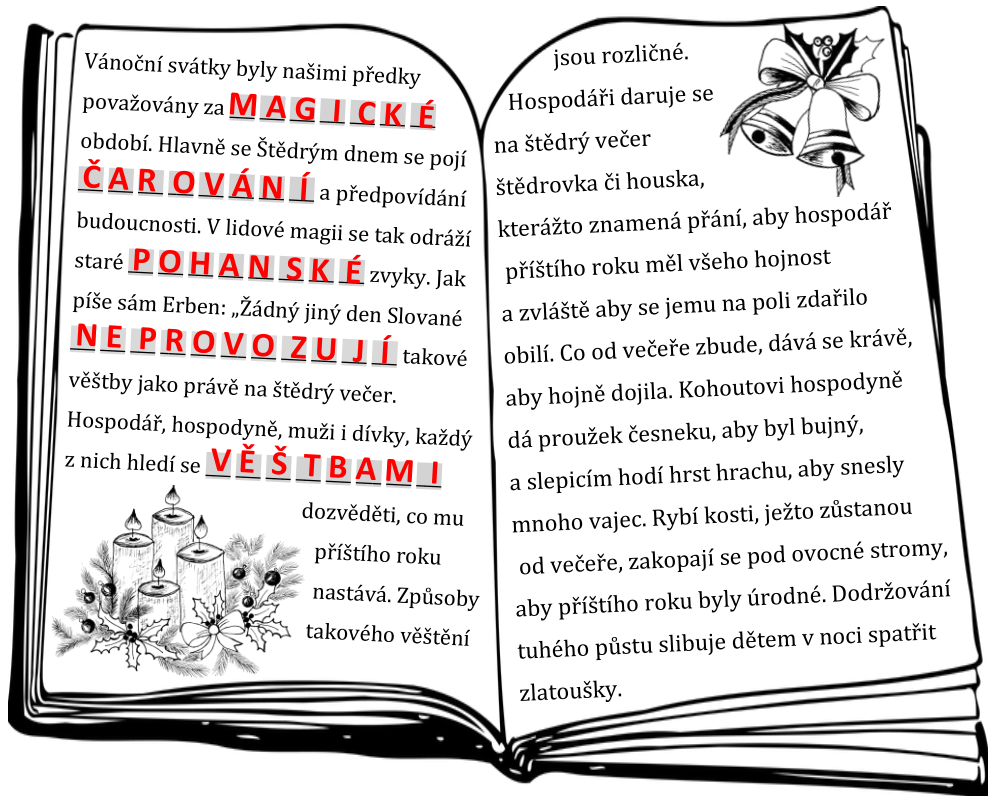
3. Které tvrzení výskytu apostrofy v dané ukázce je správné?

- a) Apostrofa se v ukázce básně objevuje třikrát: v první, čtvrté a osmé sloce.
- b) Apostrofa se v ukázce básně objevuje pouze jednou.
- c) Apostrofa se v ukázce básně objevuje dvakrát, přičemž oslovován je tentýž neživý jev.**
- d) Apostrofa se v ukázce vyskytuje celkem čtyřikrát, ve všech případech se nachází v první sloce.

4. Vyber tvrzení, které není správné.

- a) Epizeuxis se objevuje v ukázce celkem dvakrát.
- b) Epanastrofa se v ukázce objevuje více než jednou.
- c) Epanastrofa neopakuje slova na jednom verši.
- d) Epanastrofa i epizeuxis opakují slova.

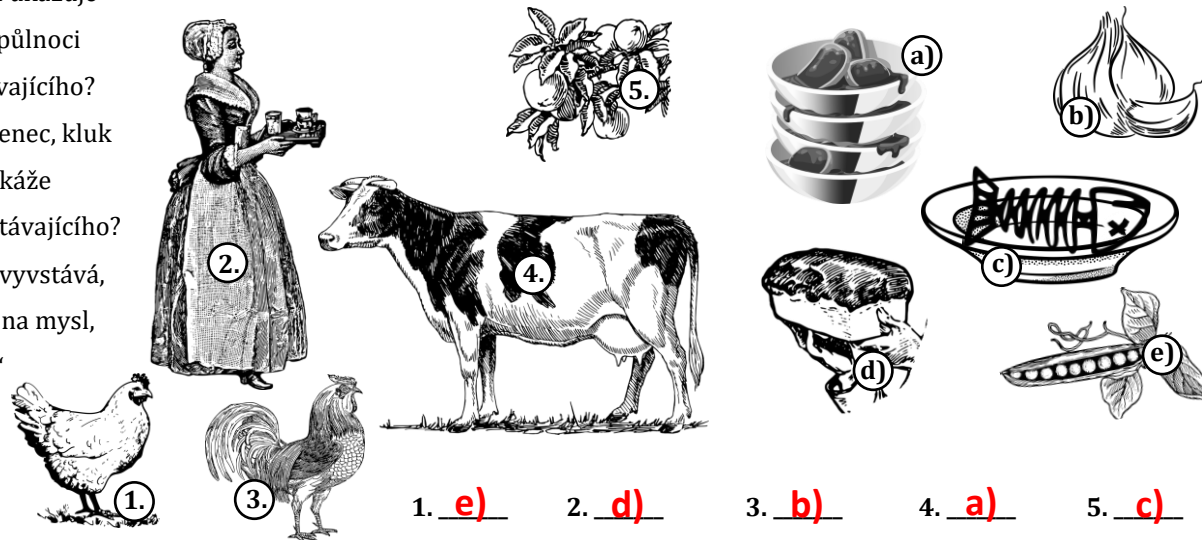
5. Vyhledej v osmisměrce požadované výrazy a ze zbylých písmen sestav tajenku.

1. Synonymum: záhadný (1. sloka)
2. Jiný výraz pro vánočku.
3. Jídlo, které se dává po ukončení hostiny
4. Co má dle zvyku dostat o Vánocích kohout?
5. Jaké zvíře na Vánoce dostává hrách?
6. Synonymum: žena, přítelkyně, společnice.
7. Ovocné sady dostávají na Vánoce (?) od (?).
8. Jaký druh vodní plochy zjevuje podle pověry na Štědrý den budoucnost?
9. Uveď jednoslovný výraz pro zlatá prasátka.
10. Někdo se postí = dodržuje tedy (?).

11. Jaký konkrétní druh stromu ukazuje místo na jezeře, které má o půlnoci na Štědrý den odhalit nastávajícího?
12. Synonymum: chlapec, mládenec, kluk
13. V jakou noční dobu v noci ukáže hladina pod ledem tvář nastávajícího?
14. Dívce na mysli něco ulpívá, vyvstává, objevuje se, přichází jí něco na mysl, neboli „ji něco na mysli „(?)“
15. Synonymum: vzpomínku.

6. Zkus si vzpomenout, co podle zvyku měl kdo dostat na Štědrý den. Spoj obrázky.

Marie, Hana, dvě jména milá,
panny jak jarní růže květ:
která by z obou milejší byla,
nikdo nemůže rozumět.

Jestliže jedna promluví k hochu,
do ohně by jí k vůli šel;
pakli se druhá usměje trochu -
na první zas by zapomněl! -

Nastala půlnoc. Po nebi šíře
sbor vysypal se hvězdiček
jako ovečky okolo pastýře,
a pastýř jasný měsíček.

Nastala půlnoc, všech nocí máti,
půlnoc po Štědrém večeru;
na mladém sněhu svěží stopu znáti
ode vsi přímo k jezeru.

Ta jedna klečí, nad vodou líčko;
ta druhá stojí podle ní:
„Hano, Haničko, zlaté srdíčko,
jaké tam vidíš vidění?“

„Ach, vidím domek - ale jen v šere -
jako co Václav ostává -
však již se jasní - ach, vidím dvěře,
ve dveřích mužská postava!

Na těle kabát zelení temné,
klobouk na stranu - znám jej, znám!
Na něm ta kytkka, co dostal ode mne -
můj milý bože! Václav sám!!“

Na nohy skočí, srdce jí bije,
druhá přikleká vedle ní:
„Zdař bůh, má milá, zlatá Marie,
jaké ty vidíš vidění?“

„Ach, vidím, vidím - je mlhy mnoho,
všecko je mlhou zatmělé;
červená světla blýskají z toho -
zdá mi se býti v kostele.

Něco se černá mezi bílými -
však mi se rozednívá již: -
jsou to družičky, a mezi nimi proboha!
rakev - černý kříž!“

7. Které tvrzení není pravdivé?

- a) Nelze rozhodnout, zda je krásnější Marie, či Hana.
- b) V den, jež je popsán v básni, je vidět hvězdné nebe.
- c) V den, jež je popsán v básni, svítí na nebi měsíc.
- d) Příběh se odehrává o půlnoci před Štědrým večerem.**

8. Kterou informaci neobsahuje ukázka básně?

- a) Která z dívek měla nápad jít se podívat o půlnoci na jezero.**
- b) Jakým způsobem dokáže každá z dívek upoutat muže.
- c) Zda šly dívky o půlnoci na jezero ve vánici.
- d) Zda se oběma dívkám zjevilo na jezeře určité vidění.

9. Hanička je zřejmě souzen mládenec Václav. Potkala jej někdy osobně? **ANO**

Vlažný větřík laškuje
po osení mladém;

sad i pole květovým
přioděny v nadem;

zazněla hudba od kostela zrána
a za ní hejsa! kvítím osypána
jede svatba řadem.

Švarný ženich jako květ

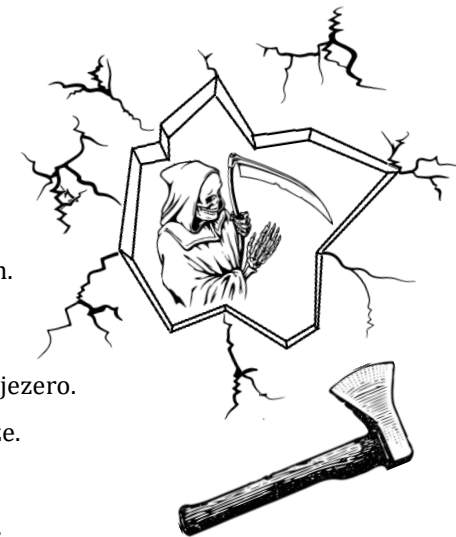
v houfu svatebčanů,
kabát tmavě zelený,
klobouk v jednu stranu:

tak viděla jej v osudné té době,
tak si ji nyní domů vede k sobě,
švarnou ženku Hano.

Zašlo léto. Přes pole
chladné větry vějí.

Zvoní hrana. Na marách
tělo vynášejí:

bílé družičky, planoucí svíce;
pláč, bědování, trouby hlaholíce
z hlubokosti znějí: Miserere mei!

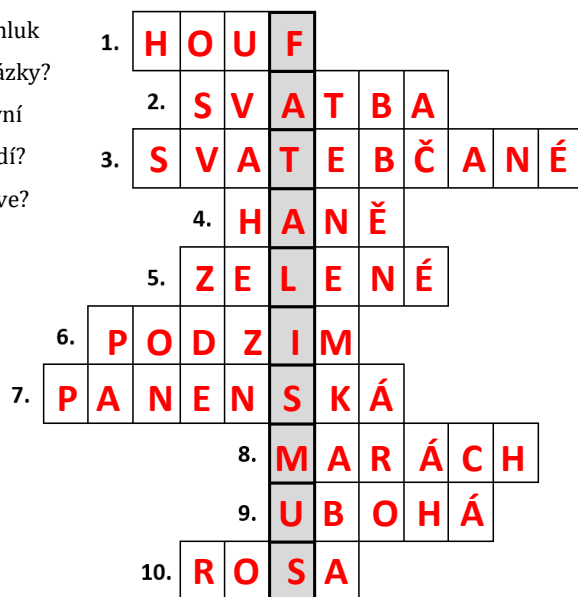

10. 1. Vyplň v křížovce požadovaná slova a vylušti tajenku.

10. 2. Zjisti, co znamená slovo v tajence. Vysvětli, zda sdílíš tento přístup.

1. Synonymum: zástup, dav, velká skupina, shluk
2. Jaký církevní obřad se koná na začátku ukázky?
3. Jakým pojmem se nazývají účastníci církevní události, která se konala jako první v pořadí?
4. Které z dívek se vyplnila loňská věštba dříve?
5. Kabát jaké barvy má na sobě Václav?
6. Jaké bylo roční období, když se naplnila Mariina věštba?
7. Synonymum: čistá, dívčí, nevinná, neposkvrněná, nedotčená
8. Tělo zemřelé vynášeli na pohřebních nosítkách, neboli na (?).
9. Synonymum: nešťastná, nebohá
10. Výraz pro: ranní vláha

Nastala zima, mráz v okna duje,
v světnici teplo u kamen;
v krbu se svítí, stará polehuje,
děvčata zase předou len.

„Toč se a vrč, můj kolovrátku,
však jest adventu zase nakrátku
a nedaleko Štědrý den!

Ach ty Štědrý večere
noci divoplodné,
když si na tě vzpomenu,
k srdci mne to bodne!

Seděly jsme také tak
loni pohromadě:
a než rok se obrátil,
dvě nám chybí v řadě!

Jedna, hlavu zavitou,
košilíčky šije;
druhá již tři měsíce
v černé zemi hnije,
ubohá Marie!

Seděly jsme také tak,
jako dnes a včera:
a než rok se obrátí -
kde z nás bude která?

Toč se a vrč, můj kolovrátku,
všecko ve světě jen na obrátku
a život lidský jako sen!

Však lépe v mylné naději snít,
před sebou čirou temnotu,
nežli budoucnost odhaliti,
strašlivou poznati jistotu!“

11. Očísluj jednotlivé panely komiksu tak, aby vylíčili příběh básně Štědrý den.

